

Primii ani la CSM

1 octombrie 1978. Am obținut transferul de la Fabrica de Pompe București ”Aversa” la Centrul de Statistică Matematică. Am venit la CSM împreună cu Boșcaiu. După un an au mai venit Gheorghe Răuțu și Florin Gonzacenco (Gonzo).

Cum am ajuns la centru.

Am absolvit facultatea în 1975, anul cinci la specializarea probabilități, statistică și cercetări operaționale. Pe atunci mă preocupau martingalele cu indici dubli, am avut și un articol publicat în Revue Roumaine pe tema asta, recomandat de domnul Cuculescu, cu care îmi făcusem lucrarea de diplomă. Probabil din această cauză m-a acceptat dânsul la doctorat: am fost primul doctorand al lui Ioan Cuculescu. După ceva aventuri am reușit să obțin o piesă necesară la dosarul de admitere la doctorat: aprobare de la organizația de partid de la Pompe. Era primul an în care dacă voiai să devii doctor îți trebuia aprobarea de la partid. Deja viața mea ca inginer de sistem la centrul de calcul al întreprinderii Aversa devenise neplăcută: directorul centrului nu suporta să mă vadă cu o carte de matematică, îmi atrăgea atenția că eu nu mănânc pâine din matematică, ci de la Aversa. După program faci ce vrei, dar aici să fii la dispoziția lui.

De aceea atunci când domnul Cuculescu m-a sunat și mi-a spus: ”domnu’ Zbăganu, nu v-ar interesa un post de matematician la CSM? Salariul nu e mare, dar veți putea să vă concentrați pe matematică” am crezut că l-am apucat pe Dumnezeu de un picior!

Mai era vorbă?

Teoretic trebuia dat un concurs. Să scriu un rezultat care îmi place mie din zona care mă va interesa. Adică o formalitate.

Eu aveam să mă ocup de probabilități iar Boșcaiu, cel care venise împreună cu mine, cu statistică.

Prima impresie. 1 octombrie 1978

CSM era într-o vilă pe strada Știrbei Vodă la intersecția cu strada Lipova. Am înțeles că era vila lui Octav Onicescu. A fost demolată în 1987 și în locul ei s-a construit un bloc. Se pare că era o clădire destul de mare, ca să adăpostească și CSM și laboratorul LAREX.

La Pompe – program de la 6,30 la 14,30. La 7 se închidea poarta.

La CSM – programul era de la 8 la 16. Dar nu era niciun portar ca să închidă poarta pentru întârziți.

Vila avea curte cu câțiva copaci care țineau umbră vara. Clădirea care adăpostea CSM era în dreapta ei.

Cum intrai se vedea un hol în care erau două birouri: unul la care lucra Adriana Grădinaru și altul la care era o altă secretară, Dorina.

Apoi, la stânga era o ușă mare care ducea la bibliotecă. Nu era biblioteca noastră – era biblioteca LAREX. Pe lângă bibliotecă erau și câteva birouri. Împărțite între noi, cei de la CSM și cei de la Larex.

Înainte dulapurilor cu cărți erau șapte birouri: primul la stânga era biroul lui Masleanca. Urma cel al domnului Georgescu și al meu.

La dreapta era biroul domnului Mărgăritescu, Nicolae Traian, Georgică Obreja și Gheorghe Florin.

În spate, după dulapuri imense de cărți mai erau două birouri, care nu se vedeau de la intrare. La ele lucra un domn mereu pus la costum al cărui nume îmi scapă (de la LAREX) și un coleg de al nostru, Gunea – care se ocupa de economie, mai ales de ceea ce el numea ”gestiunea calității”.

Vecinii mei de birou erau domnul Georgescu (în dreapta) și în față îl vedeam pe domnul Masleanca (moldovean, traducător din rusă). După vreo doi ani la biroul lui a venit Georgescu, Masleanca și domnul în costum și cravată nu erau la noi, la CSM: lucrau la LAREX.

Centrul era împărțit în patru colective:

- **Procese stocastice.** Conducător Iosifescu. Aici erau Șerban Grigorescu, Georgică Popescu, Ștefan Niculescu, Mariana Drăguț, Magda Peligrad, Emil Marinescu, eu, Răuțu. În 1981 au mai venit trei tineri: Boris Singer, Vlad Bally și Anda Herșcovici.
- **Statistică.** Șef era dl Postelnicu. Din el făceau parte Mărgăritescu, Nicolae, Gheorghe Florin, Boșcaiu.

- **Cercetări operaționale.** Șef de colectiv – Bernard Bereanu. Îmi aduc aminte de Bergthaler, Richard Gabriel, Mihai Florin Popescu, Mihai Dragomirescu, Adriana Berechet și parcă tot acolo era și Elena Verona.
- **Controlul calității produselor.** Șef colectiv era un domn, Curelaru. Pe lângă Vodă și Iliescu aici lucrau, cred, și Nae Tătulescu și Gunea.

Cu excepția lui Nae Tătulescu și Gunea, toți eram matematicieni.

Era interesantă subordonarea CSM. El era o secție a INMB (Institutul Național de Metrologie București) care la rândul lui depindea de IGSCCP (Inspectoratul General de Stat pentru Controlul Calității Produselor). Până în 1990 directorul era un tip simpatic, Iscrulescu, iar director adjunct era Asavinei. Îi vedeam rar – odată sau de două ori pe an, când veneau pe la ședințe.

INMB era departe, pe șoseaua Vitan Bârzești. Se ajungea acolo cu un autobuz, 102. Aveau și o livadă cu fructe. Prima oară m-a dus acolo (pentru formalități de angajare) domnul Postelnicu. Avea o Dacie vernil.

Pe strada Lipova era și un restaurant ieftin, Codrii Cosminului, unde se putea mânca în picioare, la niște mese afară, cu 10 – 15 lei.

Primele zile

Prima impresie: era neverosimil de bine. Pe atunci locuiam pe Calea Griviței. De acasă până la servicii făceam zece minute de mers pe jos. Nu mai trebuia să mă scol la 5,30 ca la armată, ci la șapte. Eram printre matematicieni. Am întâlnit personaje cunoscute, cu care mă intersectasem în studenție: pe Mariana Drăguț, Ștefan Niculescu, Aurel Spătaru (care îmi fusese asistent la probabilități, anul 4; ne dăduse niște extemporale foarte grele!) și semicunoscute: Mioara Buiculescu semăna cu sora ei, care ne ținuse seminarul de mecanică în anul trei. De domnul Iosifescu auzisem, dar nu știam cine este. Cu dânsul eram timid, nu îndrăzneam să mă apropiu, părea distant. Domnul Postelnicu era mai cald, aproape patern, era cam de vârsta tatălui meu, cu el puteam să îmi permit să fac și glume – dacă m-a dus în prima zi cu mașina la INMB....

Aveam cu cine să mă sfătuiesc dacă nu îmi ieșea o problemă. Nu mai eram singur, ca la Pompe.

Între matematicienii tineri exista emulație. Mulți dădeau meditații (asta e, am participat și noi la decăderea învățământului românesc; când eram la liceu era rușine să te meditezi pentru admitere) și problemele mai bizare circulau printre noi.

Primii colegi

Amintirile cele mai vii le am, normal, de la colegii mei de birou. Majoritatea au murit.

Unde sunt cei care nu mai sunt? Ei încă mai pâlpâie în memoria mea.

Dacă tot e vorba de CSM eu o să îi pomenesc, așa cum mi-i amintesc din primii mei ani de CSM.

Zbăganu, tu vorbești despre tine sau despre CSM?

Vorbesc despre cum îmi aduc eu aminte de CSM. Relatare subiectivă și personală. Nostalgică.

Domul Georgescu era în dreapta mea. Cu el relațiile erau speciale. Îmbrăcat mereu cu costum și cravată, proaspăt ras, cu mustăcioară. Îngrozitor de miop, avea ochelari cu multe dioptrii; ca să citească apropia pagina la zece centimetri de ochelari. Mereu cu o mașină de scris în față. Era poliglot, folosit ca traducător de documente din engleză, franceză, olandeză, germană și japoneză. Mai știa și swahili. Pe atunci cochetam cu limba chineză și dânsul îmi arăta diferite semne care aveau aceeași semnificație și în chineză și în japoneză, dar, evident, se citeau diferit. Mai cochetam și cu filosofia (am absolvit facultatea în 1981) și polemizam pe diferite teme ideologice, istorice și politice. Anul 1979 a fost martorul intervenției sovietice în Afganistan, căderea șahului, victoria sandiniștilor în Nicaragua – aveam ce discuta! Și acum parcă mai aud replica lui finală: ei, domnu' Gheorghică, matale ești tânăr, nu știi multe!

Pe atunci domnul Cuculescu îmi dăduse în grijă un matematician chinez, care venise la noi să se specializeze. Zhuang Xing Wu de la Fuzhou. Am scris un articol împreună cu el. Nu știu dacă mai trăiește, am pierdut contactul cu el. Mergeam sâmbăta la el la cămin iar el venea la mine la birou vinerea – discutam matematică, citeam împreună cartea de probabilități a lui Ciucu și Tudor și încercam demonstrații mai simple. Se înțelegea bine cu domnul Georgescu.

Era o figură domnul Georgescu. Mi se părea bătrân și tipicar – la 15,45 începea să strângă lucrurile, la 16,00 ieșea pe ușă. El era cu cheia. Începea să anunțe din vreme: domnu' Gheorghiuță, se apropie! Adică trebuia să îmi strâng lucrurile. Dacă nu, puteam să o pățesc. Într-o iarnă (cred că 1979 sau 1980) nu am fost atent, eram la o partidă de șah în biroul lui Richard Gabriel. Trecuse ora 16, domnul Georgescu a crezut că am plecat acasă, a plecat și a închis ușa. Am rămas încuiat pe dinafară și a trebuit să merg acasă în pulovăr.

La discuții participa uneori și o altă figură: **domnul Birăescu**. El era angajat la noi, pe post de documentarist. Nu am idee nici acum ce însemna asta. Nu avea un birou al lui, cred că majoritatea timpului era împreună cu cele două secretare, Adriana și Dorina. Birăescu își amintea anecdote despre personalități, glume din anii 50, epigrame de ale lui Păstorel. Locuia într-un bloc mic pe lângă gară, și a fost una din primele victime ale evenimentelor din 89: blocul a fost retrocedat, i s-a oprit căldura, apa, curentul și a murit în stradă.

Am suferit în 1981 când am aflat că domnul Georgescu a murit, lovit de un camion. Avea 55 de ani.

Unor colegi le vorbeam cu dumneavoastră, altora cu tu. Cu pluralul de politețe mă adresam celor care erau mult mai în vârstă ca mine iar celorlalți cu tu. Acum au rămas puțini cei cărora le mai spun dumneavoastră.

Domnul Mărgăritescu era un domn. Înalt, cu părul grizonat, se ocupa pe atunci cu analiză factorială. Avea și o carte de analiză factorială. Împreună cu Nicolae Traian lucrau la un contract cu ferma Fundulea, ceva în legătură cu semințele. Ne spuneam unii altora probleme mai drăguțe – de geometrie, analiză sau probabilități. Avea doi doctoranzi – un irakian și un pakistanez. Mărgăritescu și Traian fuseseră în Algeria unde predaseră matematică, erau fluenți în franceză.

Cu **Georgică Obreja** am fost de la început la per tu. Nu era prea tânăr, dar se purta tinerește: nu cu costum și cravată ca Mărgăritescu și Nicolae ci cu blugi și geacă și cu geantă de umăr, nu cu servietă de piele batrânească sau geantă diplomat ca dâșii. Pasiunea lui erau testele secvențiale. În 1981 am fost cu el în Polonia la un seminar Banach despre robustețea testelor. Prima mea deplasare în străinătate. Anul 1981! Solidarnosc. Învățasem destul de bine poloneza în așa fel încât să fiu și ghid pentru Georgică, un antitalent la limbi străine. Era savuros când povestea despre studenția lui și despre aventurile lui cu Dan Barbilian. De exemplu cum s-a dus la cursul facultativ de algebră ținut de Barbilian, la care se înscriuseră

cinci studenți, din care a rămas unul singur (Sirețchi) și cum ”moșul” (așa îi zicea, că umbla cu o cârjă zdravănă) l-a picat și pe acela.

Tot în Algeria fusese și **Georgică Popescu**, autor al unei cărți despre lanțurile Onicescu Mihoc. Avea o boală de inimă care l-a dat gata repede – cred că pe la 50 de ani. Avea un stimulator cardiac. Era foarte respectat: era un matematician scripitor și prietenos.

Cine mai era la colectivul de procese stocastice:

Șerban Grigorescu: un intelectual desăvârșit. Pe lângă matematică avea o vastă cultură literară și istorică. Înalt, cu părul ondulat, mare fumător; avea o putere de muncă formidabilă: el a editat volumele despre conferințele de la Brașov. Ca șahist nu era cine știe ce, dar era o plăcere să discuți cu el și să schimbi cărți și impresii despre ele. Și el a murit tot de inimă, ca și Georgică Popescu.

Aurel Spătaru era taciturn. Eu l-am cunoscut din studenție, înainte de a se îmbolnăvi de rinichi. S-a căsătorit cu o colegă de an de-a mea, care a predat la ASE. Din nefericire în ultimii douăzeci ani de viață trăia cu dializă. Pe care a suportat-o eroic: nu l-am auzit niciodată să se plângă... Cu el mă sfătuiam în legătură cu problemele legate de variabilele iid, unde era expert.

Ștefan Niculescu: cu doi ani mai mare ca mine. Era cel mai tânăr doctor în matematică. A fugit din țară în anii 80, acum parcă e prin Canada. Are o carte scrisă înainte de asta, despre procese ramificate. Nu voia să joace șah. Pe atunci avea doi copii mici, parcă îl văd și acum cu cutii de lapte praf.

Mariana Drăguț era și ea la secția de probabilități. Îi fusesem dat în grijă, ca începător.

Din celelalte birouri:

Bernard Bereanu era șeful colectivului de cercetări operaționale. Mic de înălțime, complet chel, avea o carte depre optimizări stocastice și un băiat în Bulgaria. Cartea este foarte interesantă. În discuțiile cu el se ajungea imediat la avantajele algoritmului lui Hacıan față de algoritmul simplex: primul era de complexitate polinomială iar al doilea de complexitate exponențială. A fost primul care a murit după ce am ajuns eu la CSM. Se zicea că s-a sinucis. A fost ars la crematoriul ”Cenușa”. Îmi aduc aminte din discursul de adio al

domnului Iosifescu expresia "lipsa de relevanță finală a oricărei teoreme matematice" – sintagmă care mă urmărește și astăzi.

Richard Gabriel – era un tip simpatic, dar cam irascibil. Se ocupa de pseudo inversele operatorilor, dar cu el puteam discuta orice problemă de matematică. Juca și el șah; nu era constant, uneori juca foarte bine, alteori foarte prost. Odată l-am supărat rău pentru că mă pusesem eu împreună cu Georgică Obreja la biroul lui să jucăm un șah; era să o încasez. Avea un băiat cam de aceeași vârstă cu fata mea cea mare, Ingo. Soția predă matematică și ea. A emigrat în Germania în 1987.

Cristian Bergthaller. Tot la cercetări operaționale, studia și el algoritmul Hacıan. Făcea programe în Fortran. Maestru la șah. Scria mereu cu un pix cu mină de cărbune și vorbea rar și cumpătat.

Mihai Dragomirescu era mai distant. Aveam o carte scrisă de el și Malița, de optimizare. Îl interesau mulțimile convexe și teoremele de separare; chiar am colaborat cu el la niște probleme legate de inegalități convexe. Din păcate rezultatele demonstrate de noi erau cunoscute – a descoperit el și ne-am cam supărat. "Se pot publica și rezultate cunoscute, dacă demonstrațiile sunt mult mai scurte și elegante, ceea ce nu e cazul" – a răsucit el cuțitul în rană. (Nu a fost singura dată; peste câțiva ani am pățit ceva similar cu un articol de teoria numerelor, scris împreună cu un lituanian, Kestutis Bulotas)

La fel ca Aurel Spătaru, Dragomirescu a murit de rinichi. Avea un băiat cam de vârsta lui Ingo al lui Richard.

Viorel Vodă era statistician. Scrisese o carte împreună cu un băiat grasuț, cu mustață și geantă diplomat, Iliescu. Care a fugit din țară, cred că înainte de Ștefan Niculescu. Vodă avea talent literar. Scrisese mai multe cărți de matematică de liceu. Ultima era chiar drăguță – "Triunghiul – ringul în trei colțuri". Nu se dădea niciodată înapoi de la o partidă de șah rapid – bliț. Avea trei fete.

Șahul.

Programul era de la 8 la 16. Îl luam în serios. Dar cine poate face doar matematică opt ore? O partidă de șah era întotdeauna binevenită. Nu știu cine adusese un șah în birou. Am cumpărat și eu piese de plastic și o tablă – costa 2,90 lei. Cu piese de plastic și pe tablă de carton se joacă cel mai frumos șah. Nu era zi să nu jucăm câte o partidă. Domnul

Mărgăritescu, Nicolae Traian, Georgică Obreja, apoi Răuțu și Gonzacenco, Șerban Grigorescu, Gabriel Richard. Cel care ne bătea pe toți era Bergthaller – avea și titlu de maestru. Ba chiar și fata lui ne cam bătea. Ca să nu fim văzuți de conducere ne adunam în spatele dulapurilor de cărți sau în biroul la Richard. Birăescu nu juca, dar venea să chibițeze. Era amuzant.

Domnul Iosifescu: Ce mai lucrezi, domnu Zbăganu? Sper că nu pierzi timpul. Teoretic, trebuia să lucrez la teza de doctorat. Dar pe atunci îmi umbla mintea la alte probleme care bâzâiau la mine în cap, ca muștele – majoritatea fără legătură cu convergența martingalelor cu indici dubli, care trebuia să fie obiectul tezei de doctorat. Abia în 1986 mi-am susținut teza, convins fiind la început că doctoratul nu are importanță – important era să public rezultate interesante. Adică diferența între ipoteză și concluzie să fie cât mai mare – să atenteze la bunul simț.

Conferințele de la Brașov

Am participat la două din ele: a șasea din septembrie 1979 și a șaptea din septembrie 1982

La **cea din 1979** nu am prezentat nimic. Nu aveam habar de ce înseamnă o conferință internațională. Atunci l-am văzut pentru prima oară pe Octav Onicescu: un bătrânel micuț, cu mustață albă. Pentru mine era un zeu inabordabil. Se zicea că a fost conducătorul de doctorat al domnului Iosifescu. Tot atunci l-am văzut și pe Gheorghe Mihoc: Georgică Obreja îi era apropiat, am uitat să îl întreb dacă nu cumva i-a fost conducător de doctorat. Fusese directorul CSM înainte de domnul Iosifescu.

Vedeta conferinței curtată de toți era D. J. Kendall. Avea un băiat, Wilfried Kendall cu doi ani mai mic ca mine care venise cu o comunicare privind contururile procesului Wiener biparametric – ceva cu care mă ocupasem și eu.

Volumul conferinței încă se mai găsește la noi. Editat de Bereanu, Iosifescu și Georgică Popescu.

Pe Octav Onicescu l-am mai văzut și la **conferința a șaptea, cea din 1982**. De fapt conferința i-a fost dedicată. Gheorghe Mihoc murise cu un an înainte. Acum eram mai pregătit, am avut o comunicare și am stabilit relații cu mai mulți matematicieni. Îmi aduc

Primii ani CSM

aminte de Wolodimir Bryc (am publicat ceva despre conjectura lui), Alan Gut (pe vremea aceea se ocupa și el de martingale), I. H. Blake (ne interesa pe amândoi metrizarea sigma-algebrelor). Volumul lucrărilor a fost editat de Iosifescu, Postelnicu și Șerban Grigorescu.

Concluzie

Mă consider un privilegiat. Mulți oameni nu au norocul ca munca lor să fie și un hobby.

Gheorghică Zbăganu